

Ankara'dan Taşkent'e Gönül Köprüsü

Ali Şîr Nevâî ve Eserleri Sempozyumu

Ankara-Taşkent Bildiriler Kitabı

95. yıl

9 786055 978684

AK

Ankara'dan Taşkent'e
Gönül Köprüsü

Ali Şîr Nevâî ve Eserleri Sempozyumu

Ankara-Taşkent
Bildiriler Kitabı

Editör: Emek ÜŞENMEZ

Ankara'dan Taşkent'e Gönül Köprüsü

Ali Şîr Nevâî ve Eserleri Sempozyumu

Ankara-Taşkent Bildiriler Kitabı

Editör
Emek ÜŞENMEZ

95. yıl

ISBN	978-605-9786-92-8
Sertifika No	13423
Yayın Sıra No	192
Editör	Bahtiyar Aslan
Akademik Koordinatör	Emek Üşenmez
Tashih	Saadet Örmeci
Kapak Tasarımı	Sercan Arslan
Sayfa Düzeni	DBY Ajans
Baskı Tarihi	İstanbul, 2021
Baskı / Cilt	

Çalış Ofset Matbaacılık Ltd. Şti.
Davutpaşa Cad. Yılanlı Ayazma Sok.
Örme İş Merkezi No: 8 Topkapı / İst.
Tel. 0212 482 11 04 (Sertifika No: 12107)

Elektronik ortam ve tüm baskı hakları
Akademik Kitaplar'a aittir. © 2021

Alemdar Mah. Taşsavaklar Sokak No: 10 Kat: 3 D: 201
Karar Han - Cağaloğlu, Fatih / İstanbul
Tel: +90 532 576 54 30

www.akademikkitaplar.com • akademikkitaplar@gmail.com

ALİ ŞİR NEVÂİ VE ESERLERİ SEMPOZYUMU

BİLDİRİLER KİTABI

Editör
Doç. Dr. Bahtiyar Aslan

İstanbul, 2021

İÇİNDEKİLER

TAKDİM.....	13
«МУҲОКАМАТУ-Л-ЛУҒАТАЙН» ҚЎЛЁЗМАЛАРИНИНГ ЧОҒИШТИРМА ТАҲЛИЛИ ВА АСАР ВАРИАНТЛИЛИГИ МАСАЛАСИ.....	15
Қосимжон Содиков	
COMPARATIVE ANALYSIS OF MANUSCRIPTS “МУНОКАМАТУ-Л- ЛУГ’АТАЙН” AND THE ISSUE OF WORK VARIANCE	17
Sodikov Qosimjon	
АДАБИЁТ – ШАХСИЯТ ВА САНЪАТ КЎЗГУСИ	31
Ўброҳим Наққул	
NAVOIY VA QALANDARIYLIK	37
Sayfiddin Rafiddinov	
ALİ ŞİR NEVÂÎ ESERLERİNDE FÜTÜVVET GÂYESİNİN EDEBÎ YORUMU	43
Prof. Dr. Nurbay SABBAROV	
АЛИШЕР НАВОИЙ ДЕВОНЛАРИНИНГ АНИҚЛАНГАН ЯНГИ НУСХАЛАРИ (2010–2020 ЙИЛЛАР).....	51
Афтондил Эркинов	
АБДУЛЛА ОРИПОВ ИЖОДИДА НАВОИЙ СИЙМОСИННИНГ ЎЗИГА ХОС ТАЛҚИНИ Гулбахор Ашурова	63
НАВОИЙ “ХАМСА”СИДАГИ УЧ ЎЛИМ ҲАҚИДА	73
Узоқ Жўракулов	

ALİ ŞİR NEVÂÎ ESERLERİNDE FÜTÜVVET GÂYESİNİN EDEBÎ YORUMU

Prof. Dr. Nurbay CABBAROV

Taşkent Devlet Özbek Dili ve Edebiyatı Üniversitesi

Öz

Makalede “fütüvvet” kavramının mâhiyeti, bilimsel araştırması ve Ali Şîr Nevâî edebî mirasındaki yeri meseleleri kaleme alınır. Büyük düşünürün şiirlerinde, *Hamse* destanlarında fütüvvet gâyesinin edebî yorumu meselesine ışık tutulur. Konuyla ilgili bazı bilimsel yaklaşımlara eleştirel bakış atılır. Ali Şîr Nevâî’nin fütüvvet gâyesini eserlerinde işlenmekle birlikte kendi yaşamında da onun kurallarına uyduğu kanıtlanır.

Anahtar Kelimeler: tasavvuf, fütüvvet, mürüvvet, feti, ahi, civanmert, edebî yorum.

Abstract

The article explores the nature, scientific study and role of Alisher Navoi in the literary heritage of the concept of “futuvvat”. The lyrical poems of the great thinker and the poem “Khamasa” analyze the problem of artistic interpretation of the idea of futuvvat. There is some controversy with some scientific views on the subject. The idea of futuvvat is not only idea in the works of Alisher Navoi, it is proved that he has followed these principles in his life.

Key words: mysticism, futuvvat, goodness, fatwas, axioms, ornaments, artistic interpretations.

Fütüvvet, tasavvufun temel kavramlarından biridir. Tasavvufun insanı olgunluğa taşıyan kusursuz öğretisi olduğu göz önünde bulundurulursa fütüvvetin sağladığı katkının kapsamı anlaşılır. Hüseyin Vâiz Kâşifi'nin sözleri ile: "İstilah olarak fütüvvet, amme arasında iyi sıfatlar ve örnek ahlâk ile tanınmaya denir. Şu sebeptendir ki böylesi bir kişi her zaman ahlâkı ile meslek arkadaşları, çevresi arasında mümtâz olur. Has bir tanım olarak ise fütüvvet, insanî fitrat nurunun nefsânî belirtiler karanlığına karşı koyması, (bu karanlığı) yarararak geçmesi demektir." [Kâşifi, 2011: 16].

Toplum hayatında yaşanan herhangi bir hadise edebiyata da yansır. Aynı durum fütüvvet için de geçerlidir. Edebiyat, fütüvvet gâyelerini insanların şuuru ve gönlüne daha derin sindirmeye yarararak fütüvvet de, edebiyata hayat verici ruh katar, diyebiliriz. Türk edebiyatının zirvesi olan Ali Şîr Nevâî'nin eserlerinde fütüvvet gâyesi derin anlam ve güzel edebî şekil uyumu içinde yorumlanır. Örneğin, büyük şâirin *Hamse* eserindeki *Hayretü-l Ebrâr*, *Leylâ ile Mecnûn* adlı destanlarda fütüvvetin insan kemâlindeki yerine işaret edilir. Büyük beşlinin dördüncü destanı olan *Seb'a-i Seyyâre*'de fütüvvet yani ahilik gâyesinin poetik ifâdesine ait özel bir hikâyeye kaleme alınır. *Nesâimü-l Mahabbe*'de de birçok mutasavvıfın olgunlaşmasında fütüvvetin tuttuğu yer ele alınır. Mutasavvıfların fütüvvetin mahiyetine yönelik görüşlerinden alıntılar sunulur. Bütün bunlar, söz konusu gâyenin her zaman ulu düşündürün dikkati merkezinde bulunduğu delalet eder.

Fevâidü-l Kiber adlı dîvânına ait fertlerin beşincisinde fütüvvetin mâhiyeti kısa ama anlamca derin bir şekilde ifâde edilmiştir:

*Mürüvvet barça bermektir, yemek yok,
Fütüvvet barça kılmaktır, demek yok.* [Nevâî, 2011 (4):741]

Vurgulanmalıdır ki Hazret Nevâî'nin eserlerinde *fütüvvet* ıstılahı her zaman *mürüvvet* ile birlikte yorumlanır. Buradan, mürüvvet duygusunun fütüvvetin temelini oluşturduğu sonucuna varılabilir. Hüseyin Vâiz Kâşifi'nin şu sözleri fikrimizi kanıtlar: "Fütüvvetin üç mertebesi vardır: önce sahvât, yani var olanı kimseden esirgememe. İkincisi sefâ, yani kalbi kibir, kin, öfkeden pak tutma. Üçüncüsü vefâ, yani her zaman halkın hizmetinde bulunma." [Kâşifi, 2011: 17]. Fütüvvete ait söz konusu üç mertebenin de temelini mürüvvete dayanması büyük şâirin yorumunun sağlam zemine bastığının kanıtıdır.

Ali Şîr Nevâî eserlerinde fütüvvet gâyesinin ele alınış derecesi özel olarak araştırılmamış ise de meseleyle ilgili yaklaşımlar ileri sürülmüştür. Örneğin, Yakubcan

İshakov “Nakşibendîlik Öğretisi ve Özbek Edebiyatı” adlı çalışmasında büyük şâirin “civanmert ismi ile özel hikâye ve karakter yaratmamış ise de Ferhad, Mesut, Se’ d, Farruh, İskender, Şapur, Mukbil gibi tam civanmert karakterler ile meseleye ait görüşlerini yeterli derecede ortaya koyabilmiş” [İshakov, 2002: 49] olduğunu özellikle vurgular. Yakubcan İshakov bu çalışmasında Nakşibendîliğin edebiyatla ilgili yönlerini titizlikle ve kanıtlayarak araştırmıştır. İshakov aynı zamanda birbirini doğrulamayan tartışmalı fikirleri de ileri sürer. Örneğin, önce Nevâî’nin “fütüvvetin Orta Doğu’daki şekli olan ahilik ile ilgili özel bir hikâye (*Sebe’-i Seyyar*’ın ilk hikâyesi) yazdığı”nı belirtirken daha sonra şâirin “...Civanmert ismi ile özel hikâye ve karakter yaratmamış.” [İshakov, 2002: 49] olduğunu kaydeder.

İshakov, civanmertliği Serbedârîler hareketi ile ilişkilendirdiği için şöyle sonuca varır: “Ali Şîr Nevâî’nin bu konudaki tedbirli davranışının arkasında ciddi sebep vardır. Bilindiği üzere, civanmertlik ideolojisi Serbedârîler hareketinin temelini oluşturur. Serbedârîler (Hurûfler gibi) ile Timurlular arasındaki kritik ilişkilerden Nevâî haberdardı. Nitekim atalarının da sâdik hizmet ettiği hanedana karşı bu meselede Nevâî’nin tedbirli davranması gâyet doğaldır.” [İshakov, 2002: 49].

Bu fikir, tartışmalıdır çünkü, bir kere, fütüvveti Serbedârîlerle ilişkilendirmek yanlıştır. Fütüvvet, tasavvufun ana temellerinden biri olarak Serbedârîlere kadar birkaç asırlık tarihe sahipti. Dolayısıyla Serbedâr-Timurlu ilişkileri ne olursa olsun, bu durum fütüvvet hakkında eser yazmaya engel oluşturamazdı. Aksi takdirde Nevâî’nin muasırı ve onunla aynı topraklarda ikâmet eden Hüseyin Vâiz Kâşifi bu konuda özel bir eser kaleme alamazdı. Ayrıca Abdurazzak Semerkandî’nin *Metle-i Sâdeyn ve Mecme-i Bahreyn* adlı eserinin açıklamalar bölümünde Serbedârîler hakkında şu bilgiler aktarılır: “Serbedârîler, XV. Yüzyılın ilk yarısında Horasan’da Moğolların baskı ve tertiplerine karşı mücadele edenlerdir. Serbedâr denilmesinin sebebi de, onların halkı Moğol zulmünden kurtarma uğruna baş koymuş olmalarıdır. Serbedârîler, 1339 yılında merkezi Sebzevâr olan Serbedârîler Devleti’ni kururlar. Devletin son hükümdarı Ali Muayyed 1381 yılında hâkimiyeti kendi irâdesi ile Emir Timur’a devreder. *Metle*’de Serbedârîler ile ilgili kayıtlar onların Timurlular döneminde de varlığını sürdürdüklerini gösterir.” [Semerkandî, 2008: 813]. Söz konusu alıntıda sonuç olarak sunulan: *Metle’de Serbedârîler ile ilgili kayıtlar onların Timurlular döneminde de varlığını sürdürdüklerini gösterir.*” açıklaması ise “Serbedârîler ile Timurlular arasındaki “kritik ilişkiler”i kuşku altında bırakır.

Bunun dışında eğer “*civanmertlik ideolojisi Serbedârîler hareketinin temelini oluşturur*” ise bunun herhangi bir tarihî kanıtı var mı? Serbedârîler hareketini destekleyen hangi bilginin fütüvvete ait eseri günümüze kadar ulaşmıştır? Haliyle, bu soruların cevabı henüz bilinmemektedir.

Seb'a-i Seyyâre'daki ilk misafirin anlattığı hikâye karakterleri Farruh ve Ahilerin fütüvvete ait erdeme sahip olduklarını özellikle vurgulamak lâzım. Hikâyenin ana karakterlerinden birinin ismi Ahi olması da Hazret Nevâî'nin söz konusu karakterle fütüvvet-ahilik fazîletinin poetik yorumunu ortaya koymak istediğini gösterir. Ahi, ismi cismine uygun bir karakterdir. Farruh'un âşık olduğu kadının karısı olduğunu anlayınca sadece fütüvvet ehlinin yapabileceği bir davranışı sergiler. Farruh'un “aşk tavrında sâdik” olduğunu görünce eşini boşayarak Farruh'la nikahlar ve onları yurduna uğurlar. Bu durumu Hazret Nevâî şöyle kaydeder:

*Dedi, fikir eyleban mürüvvet ile,
Taptı bu nükteyi fütüvvet ile.* [Navoiy, 2011 (7): 414]

Asıl hakikat aydınlaşıp Ahi'nin bu mürüvvetini öğrendikten sonra Farruh da dostunun himmetine münasip karşılık verir. Âşık olduğu bu kadınla evlenmekten vazgeçerek onunla ağabey-kardeş olur. Farruh'un o sıradaki duygularını Nevâî şu şekilde yorumlar:

*Ger ange bu kadar mürüvvet bar,
Bizde hem şemmei fütüvvet bar.* [Nevâî, 2011 (7): 420]

“Şemme” kelimesinin “az, azıcık” demek olduğu dikkate alınsa, Farruh aslında civanmertliğin yüksek örneği olan bu işini alçakgönüllülükle değerlendirerek gerçek bir feti olduğunu kanıtlamıştır. Bu da, büyük şâirin Farruh'u fütüvvette Hüseyin Vâiz Kâşîfî'nin tanımladığı karakter makâmında ifâde ettiğinin göstergesidir: “...‘feti’ kelimesinin genç delikanlıyı temsil ettiği doğrudur, onun dışındakiler ise mecaz anlamdır. Mecaz anlamda insanî erdem açısından olgunluğa kavuşmuş insan için kullanılır. Mecaz denilmesinin sebebi şudur: “Madem sâlik, nefsi hevesinin tuzağında doğal ihtiyaçlarının esiridir, o zaman tıpkı bir bebeğe benzer. Nefis mertebesinden terakkî ederek gönül makâmına ulaşırsa belâgat eşiğindeki genç gibi olur. Genç; deli kanlıdır, beden gücü (fizik güç) yeterli olduğu gibi civanmertlikte de insanî kâmillik (ile birlikte) manevî güç de olgun seviyede olur ve bu mertebedeki insana ‘feti’ denir.” [Kâşîfî, 2011: 17]. Zîra Farruh tam olarak “*nefis mertebesinden*

terakkî ederek gönül makâmına ulaşan” olgun insanı temsil eder. Bu durum da Ali Şîr Nevâî'nin *fütüvvet* gâyesini ve *feti* karakterini eşsiz ve kusursuz şekilde edebî olarak yorumladığını kanıtlar.

Yukarıda vurgulandığı gibi büyük şâir fütüvvet ve mürüvveti ikiz olarak kullanır. Bunu yaparken bir yandan söz konusu kavramların birbirini gerektirdiğini kastederken, diğer yandan tüm hayırlı amellerin temeli bu iki erdeme bağlı olduğunun altını çizer. Dikkat edilmesi gereken diğer nokta da fütüvvetin mürüvvetten büyümesidir. Hüseyin Vâiz de bu noktayı özellikle vurgular: “Eğer mürüvvet nedir deseler, fütüvvet tarikatın bir parçası olduğu gibi mürüvvet de fütüvvetin bir parçasıdır.” [Kâşifi, 2011: 22].

Hazret Nevaî'nin karakterleri söz konusu erdemleri hayatî amaca dönüştürdükleri için olgunluk seviyesine yükselebilmişlerdir. Örneğin; ulu şâir, Mecnûn'u şöyle tanımlar:

*Mecnûn ki fütüvvet ehli irdi,
İhsânu mürüvvet ehli irdi.
Huş olsa dimaği içre sakin,
Terk-i edeb irmes irdi mümkün.*

Bu sözler babası Mecnûn'u Nevfel'in kızıyla evlenmesi için ikna etmeye çalışırken söylenir. Babası: “*Benden dilesen rızâ kabul et, Ne şer eder iktizâ kabul et.*” yani baba rızâsını istiyorsan, şerîata uymak istiyorsan teklifimi kabul et, der. Nevâî'nin yorumuna göre isteklerine zıt da olsa Mecnûn'un bu teklifi kabul etmesi onun fütüvvet ehlinden, ihsân ve mürüvvet ehlinden olması sebebindendir. Şuuru kaybetmemişken bu toplumdan terk-i edep zâhir olamaz. Zîra fütüvvet sahibi mürüvvet ve iyiliği, cömertlik ve merhameti sadece yakın insanlarına yapmaz. Fütüvvet, herkes için iyiliği düşünmek, yeri gelince, kimseyi ayırt etmeden düşmanına bile yardım edebilmektir. Nefsine, gönül rızâsına karşı çıkararak da olsa Hak Teâlâ için anne babasına, hısım akrabasına, herkese hizmet etmektir.

Tasavvuftan ve onun bölünmez parçası olan fütüvvetten murat, insanın olgunluğa kavuşması ve Hak Teâlâ'ya kurbet hâsıl etmesidir. Fütüvvetin Şeyh Ferîdüddin Attâr'ın vurguladığı 72 talebi, Hüseyin Vâiz'in dile getirdiği üç merteye, iki sıfat, on iki rükün ve 71 şartı -bunların hepsi bu amaca hizmet eder- Hazret Nevâî *Hayretü-l Ebrâr*'da Hz. Osman'ı vasfederken şöyle yazar:

*Sıdk kâniyu mürüvvet mahzeni,
Hilim bahriyu fütüvvet madeni.*

Hakk'a ulaşan zât, hulefâ-i râşidin Hz. Osman'ın sıfatlarından birinin "fütüvvet madeni" olduğu yukarıdaki beyitte belirtilmektedir.

Hazret Nevâî *Nesâimü'l-Mahabbe*'de Ebu Abdullah Siczî'den bahsederken fütüvvetin bu mertebesinin mâhiyetini daha geniş olarak açıklar: "Andin sordular ki, fütüvvet nedir? Dedikim, halayıkni mazur tutmak. Olça alarga öter ve öz taksirin körmek ve şefkat barça ilge, ne sâlih, ne tâlih ve fütüvvetning kemâli oldur ki, kişini halk Tanrıdan meşgul kıla almagaylar." [Nevâî, 2011 (10): 155]. Düşünün, bunun için insanın olgunlukta ne kadar yükseğe ulaşması lâzım. Her türlü ilişki ve davranışta başkalarını mazur görerek kendisi suçlu saymak, hiçbir durumda Allah'ın rızâsından başka şeye şaşmamak, kolay değildir. Fütüvvet ehli, özellikle Hazret Nevâî olgunluğun bu yüksek makâmına ulaşabilmiş, eserlerinde bu gâyeyi yüksek edebî mahâretle yorumlayabilmiştir.

Hüseyn Vâiz, Hak Teâlâ'ya kurbet hasıl etme makâmının fütüvvetin bâtinî rükünlerinin altıncısı olduğunu kaydeder. Ona göre feti: "...kurb ve vuslat makâmına doğru tüm vücudu ile cân-ı gönülden çabalaması yani gönül evini riyazet süpürgesi ile çöp ve tozlardan temizlemesi lâzım. Ta ki gönül aşk sultanının oturacağı tahta dönüşsün... Şayet gönül dünya taallukları, yani gailelerinden kurtulamazsa o, dost muhabbetinin mekanına dönüşemez." [Kâşifi, 2011: 20].

Hazret Nevâî *Nesâimü'l-Mahabbe*'de Ebû Turab Nahşabî'den bahsederken "fütüvvet u züht ü tevekkülde Ebû Hâtem Attâr Basrî ve Hâtem Âsam ile sohbet tutubdur." [Nevâî, 2011 (10): 119] der. Ebû Hafs Haddad'ın fazîletlerinden bahsederken de fütüvvetin önemli özelliğine ait tarifi sunar: "Fütüvvet, insaf ve adâlet yapmak ama kendisi bunları talep etmemektir." [Nevâî, 2011 (10): 123] Buna kavuşmak için insanın nefis kışkırtmasını tamamen mahvetmesi, "ben"lik duygusundan kurtulması, sadece ve sadece Allah rızâsı için halk ve milletin derdine düşmesi gerekir. Büyük şâirin dediği gibi: "*Yüz cefâ kılsa bana, bir defa feryât eylemem, halka kılsa bir cefâ, yüz defa feryât ederim.*" diyecek kadar olgunluğun yüksek makâmına ulaşmalıdır.

Şu özellikle vurgulanmalıdır ki Hazret Ali Şîr Nevâî fütüvvet gâyesini eserlerinde edebî şekilde yorumlamakla kalmayıp kendi yaşamında da onun kurallarına tam

olarak uymuştur. Bu bağlamda büyük düşünür fütüvvetin yayıcısı olmakla birlikte büyük bir fetidir de. Diğer bir ifâdeyle Hazret Nevâî yaşadığı, hissettiği duyguları kaleme almıştır. Hakîkat ateşinden bol bol aldığı için de ulu şâirin harareti sözleri taşı bile eritir niteliktedir. Okuyucuların gönlünü fetheder, onlarda iyiliğe karşı güçlü bir rağbet hissi uyandırır. Şimdi büyük düşünürün fütüvvet gâyesine hayatta nasıl duyduğuna dair tarih gerçeklerinin analizine geçelim.

Mekârimü-l Ahlâk'ta Handemir şöyle yazar: "...övuken Emîr'in (yani Hazret Nevâî'nin – N.C.) sınırsız iyilikleri bu dünyada ün kazanma veyahut ebedî âlemde büyük bir sevap sahibi olmak amacıyla yapılmamıştır çünkü bu dünya ve onun içindekiler o zâtın himmet nezdinde bir saman çöpü kadar değersizdir. O kadar cömert ve eli açık olmasına rağmen hiçbir zaman kimseye bir arpa tanesi kadar bile sitem etmemiştir." [Handemir, 2018: 169]. Diğer bir örnek: Adı geçen eserde kaydedildiğine göre hicrî 908 (mîlâdî 1500) senesinde Sultan Hüseyin Baykara Mazendaran valisi Muhammed Velibek'e zorunlu ihtiyaçları karşılamak üzere Herat şehri ve çevresindeki köylerden yüz bin dinar civarında vergi toplamasını emreder. Vali bu paranın elli binini büyük toprak sahipleri ve zenginlerden toplar. Geri kalan kısmını ise Herat şehri ahalisinden toplamaya karar verir. Yalnız, vali bu işi Ali Şîr Nevâî'nin onayını almadan yapamazdı. Plânını emîre beyan ettiğinde Hazret Nevâî halkı yersiz vergi işkencesine sokmayı devlete yakıştıramadığını söyleyerek bu parayı kendi mülkünden tahsis eder. Büyük Nevâî'nin bu işi fütüvvetteki Selman Farsî'nin tarif ettiği: "...herkese mürüvvet etmek ve karşılığında hiçbir şey talep etmemek" [Kâşifi, 2011: 22] makâmının ta kendisidir.

Ali Şîr Nevâî'nin tüm servetini halkın menfaati yolunda sarf etmiş olması, özellikle 60'tan fazla bina, yaklaşık 20 havuz, 16 köprü, 9 hamam, 20 mescit ve birçok medrese, türbe yaptırmış olması (*Mekârimü-l Ahlâk'ta söz konusu yapıtlar tek tek sayılmıştır – N.C.*), ömrünün sonunda bütün mülkünü vakfetmesi fikrimizin kanıtıdır.

Doğal olarak, Hazret Ali Şîr Nevâî, eserlerinde fütüvvet gâyesinin edebî yorumu ve büyük mutasavvıfın olgun bir feti olduğunu küçük bir çalışmaya sığdırmak imkânsızdır. Dolayısıyla çalışmamızın özeti olarak şunu söyleyebiliriz ki ulu şairin edebî mirası örneğinde tasavvufun kökenini oluşturan fütüvvet gâyesinin poetik ifâdesi meselesinin her yönüyle, detaylı olarak araştırılması günümüz edebiyat biliminin en güncel bilimsel konularından biridir.

Kaynakça:

1. Abdurazzak Semerkandî, Metle-i Sa'deyn ve Mecme-i Bahreyn (Farsçadan çeviren ve açıklamaları hazırlayan A.Orinbayev), O'zbekiston Yay., Taşkent, 2008.
2. Ali Şir Nevaî. Fevayidü-l Kîbar, Tüm Eserleri, 10 ciltli, c.4, G'afur G'ulom NMIU Yay., Taşkent, 2011.
3. Ali Şir Nevaî, Leyla ile Mecnun, Tüm Eserleri, 10 ciltli, c.4, G'afur G'ulom NMIU Yay., Taşkent, 2011.
4. Ali Şir Nevaî, Sebe'-i Seyyar, Tüm Eserleri, 10 ciltli, c.4, G'afur G'ulom NMIU Yay., Taşkent, 2011.
5. Ali Şir Nevaî, Nesayimü- Muhabbet, Tüm Eserleri, 10 ciltli, c.4, G'afur G'ulom NMIU Yay., Taşkent, 2011.
6. Yakubcan İshakov, Nakşibendilik Öğretisi ve Özbek Edebiyatı, Xalq Merosi Yay., Taşkent, 2002.
7. Şuhrat Siraciddinov, Hicri ve Miladi Seneleri Karşılıklı Tebdil Yolları, Muharrir Yay., Taşkent, 2019.
8. Aziz Kayumov, Leyla ile Mecnun, Eserler, cilt 1, 2.kitap, Mumtoz So'z Yay., 2008.
9. Giyaseddin Handemir, Mekarimü-l Ahlâk, Çev.: K.Rahimov, Akademnashr Yay., Taşkent, 2018.
10. Hüseyin Vaiz Kâşifi, Fütüvvetnâme-i Sultanî Yahut Civanmertlik Tarikatı, Çev.: Necmid-din Kamilov, Özbekistan Milli Ansiklopedisi Devlet Bilimsel Yayınevi, Taşkent, 2011.